

HACCÂC b. ERTÂT

lerine eserlerinde yer veren müelliflerdendir.

Kaynakların çoğu, Haccâc'ın Mansûr'un halifeliği döneminde 145 (762) yılında Rey'de vefat ettiğini kaydetmektedir. Onun Horasan'da öldüğünü söyleyenler yanında 147 (764), 149 (766) veya 150 (767) yıllarında vefat ettiğini ileri sürenler de olmuştur.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VI, 359; Yahyâ b. Maîn, *et-Târîh*, II, 99-100; Halife b. Hayyât, *et-Târîh* (Ömerî), s. 369, 414, 421; a.mlf., *et-Tabakât* (Zekkâr), I, 390-391; Ahmed b. Hanbel, *el-İlel* (Koçyiğit), I, 167, 298; II, 222; Buhârî, *ed-Du'âfa* (Zâyed), s. 100-102; a.mlf., *et-Târîhu'l-kebir*, II, 378; İclî, *es-Sikât*, s. 107-108; Taberî, *Târîh* (Ebû'l-Fazl), VII, 618; Ukayfî, *ed-Du'âfa*, I, 277-283; İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dil*, III, 154-156; İbn Hibbân, *Kitâbü'l-Mecrûhin*, I, 225-228; İbn Adî, *el-Kâmil*, II, 223-229; İbn Şâhin, *Târîhu esmâ'i's-sikât*, Beyrut 1986, s. 102; İbn Mencûye, *Ricâlû Şahîhi Müslim*, I, 153-154; Hatîb, *Târîhu Bağdâd*, I, 70; VIII, 230-236; İbnü'l-Cevzî, *ed-Du'âfa*, I, 191-192; Nevevî, *Tehzib*, I, 152-153; İbn Hallikân, *Vefeyât*, II, 54-56; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, VII, 68-75; a.mlf., *Tezkiretü'l-huffâz*, I, 186-187; a.mlf., *Mizânü'l-İtidâl*, I, 458-460; İbn Hacer, *Tehzibü'l-Tehzib*, II, 196-198; a.mlf., *Târîhu ehli't-takdis bi-merâtibi'l-meşûfîne bi't-tedlis*, Beyrut 1987, s. 125; Süyûtî, *Ḥulâsatu'l-huffâz* (Lecne), s. 87-88; Hazrecî, *Ḥulâsatu'l-Tehzib*, s. 72; G. H. A. Juynboll, *Muslim Tradition*, Cambridge 1983, s. 182-184.

SELMAN BAŞARAN

sağ kanat kumandanlığına Haccâc el-Himyeri getirildi. Taraflar Dûlâb'da şiddetli bir savaşa giriştiler (65/685). Müslim b. Ubeyy ile Hâricî lideri Nâfi' b. Ezrak savaşın başında öldürüldü. İbnü'l-Esir, Müslim'in ölümünden sonra Basralı kuvvetlerin başına Haccâc el-Himyeri'nin geçtiğini söyler. Müberred ise Rebî' el-Eczem'in kumandayı ele aldığını ve yirmi gün kadar savaştıktan sonra onun da öldüğünü, daha sonra da Haccâc'ın Basralılar tarafından zorla kumandanlığa getirildiğini kaydeder. Haccâc el-Himyeri bu savaşta Hâricîler tarafından öldürülmüştür.

BİBLİYOGRAFYA :

Taberî, *Târîh* (Ebû'l-Fazl), V, 613-614; Eş'arî, *Maakâlât* (Abdülhamid), I, 157-158; Müberred, *el-Kâmil* (nşr. M. Ahmed ed-Dâli), Beyrut 1406/1986, III, 1224-1261; Yâkût, *Mu'cemü'l-büldân* (nşr. F. Wüstenfeld), Tahran 1965, II, 622-624; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, IV, 194-195; Zirikî, *el-A'lâm*, II, 174; J. Wellhausen, *İslâmiyetin İlk Devrinde Dinî - Siyasî Muhalefet Partileri* (trc. Fikret İşıltan), Ankara 1989, s. 49.

NADİR ÖZKUYUMCU

HACCÂC b. İLÂT

(الحجاج بن علاط)

Ebû Kilâb el-Haccâc b. İlât
b. Hâlid es-Sülemî

Sahâbi

Ebû Muhammed, Ebû Abdullah kün-yeleri ve Fihri, Behzî nisbeleriyle de anılır. Haccâc'ın İslâmiyet'i kabulüyle ilgili olarak kaynaklarda şu rivayet yer almaktadır: Aralarında Haccâc'ın da bulunduğu Benî Süleym kabilesinden bazı kişiler Mekke'ye giderken geceleyin konakladıkları bir vadide Haccâc'dan nöbet tutmasını istediler. Haccâc cinlerden Allah'a sığınarak nöbete başladığı sırada birinin, "Ey cin ve insan toplulukları! Göklerin ve yerin çerçevesinden çıkıp gitmeye gücünüz yetiyorsa geçin" (er-Rahmân 55/33) meâlindeki âyeti okuduğunu duydular. Âyet olduğunu bilmediği bu sözleri ezberleyen Haccâc Mekke'ye gidince geceleyin başlarından geçen olayı anlattı ve ezberlediği âyeti okudu. Kureyşliler, bu sözleri Hz. Muhammed'in kendisine vahyedildiğini ileri sürerek okuduğunu söylediler. Bunun üzerine Medine'de olduğunu öğrendiği Resûl-i Ekrem'i görmek üzere yola çıkan Haccâc, onun Hayber Gazvesi'nde bulunduğu sırada yanına giderek kendisiyle görüştü ve müslüman oldu; Hayber'in fethine de katıldı.

Benî Süleym topraklarında altın madenleri bulunan Haccâc oldukça zengindi. Hz. Peygamber'in huzuruna çıkararak Mekke'li tüccarların elinde ve oradaki karısının yanında bir hayli ticaret malı bulunduğu, bunları alıp Medine'ye getirmeyi düşündüğünü, ancak bunu yapabilmek için Mekke'de kendisi aleyhinde konuşması gerektiğini söyledi. Resûl-i Ekrem ona izin verince Mekke'ye gitti. Hz. Peygamber'in Hayber üzerine yürdüğünü haber almakla birlikte Hayber'in fethedildiğini henüz bilmeyen Mekkeliler Haccâc'dan bilgi almak istediler. Haccâc da Hayber'de müslümanların büyük bir yenilgiye uğrayıp kılıçtan geçirildiğini, Hz. Muhammed'in esir alındığını, Hayber halkının onun Mekkeliler tarafından öldürülmesini istediklerini anlattı. Müslümanların Hayber'de satılacak mallarını alabilmek için paraya ihtiyacı olduğunu söyleyerek alacaklarını tahsil etti. Haccâc'ın verdiği haberler başta Abbas b. Abdülmuttalib olmak üzere müslümanları çok üzdüğünden Abbas'la gizlice görüşerek meselenin iç yüzünü ona anlattı. Üç gün sonra da Mekke'den ayrılıp Medine'ye gitti, burada kendisine bir ev, ayrıca bir mescid yaparak şehre yerleşti.

Haccâc'ın Mekke'den getirdiği malların zekâtını verdiği ve böylece Benî Süleym madenlerinin zekâtını ilk defa onun ödediği belirtilmektedir. Hz. Peygamber'in vefatından sonra Haccâc Humus'a giderek oraya yerleşti. Hz. Ömer, hilâfeti zamanında çeşitli bölgelere haber göndererek en seçkin adamlarını kendisine yollamalarını istediğinde Suriyeliler ona Haccâc'ı gönderdiler. Haccâc'ın Hz. Ömer devrinde (634-644) ve bazı rivayetlere göre hilâfetin ilk yıllarında vefat ettiği belirtilmektedir.

Haccâc'ın oğullarından Muarrız'ın Cemel Vak'ası'nda öldüğü, diğer oğlu Abdullah'ı Muâviye'nin Humus'a zekât âmili tayin ettiği, yakışıklılığıyla tanınan bir diğer oğlu Nasr'ın da bazı fitnelere sebep olabileceği düşüncesiyle Hz. Ömer devrinde sürgüne gönderildiği bilinmektedir (İbn Hacer, VI, 485-486).

BİBLİYOGRAFYA :

Müsned, III, 138-139; Vâkıdî, *el-Megâzî*, II, 702-705, 799, 819; III, 896; Abdürrezzâk es-San'ânî, *el-Muşannef*, V, 466-469; İbn Hişâm, *es-Sire*, III, 359-361; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, IV, 269-271; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, I, 344-346; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe*, I, 456-458; İbn Hacer, *el-İşâbe* (Bicâvî), II, 33-35; IV, 641; VI, 485-486; Köksal, *İslâm Tarihi* (Medine), VII, 121-122, 225-234.

M. YAŞAR KANDEMİR

HACCÂC el-HİMYERİ

(الحجاج الحميري)

Haccâc b. Bâb el-Himyeri
(ö. 65/685)Abdullah b. Zübeyr'in
kumandanlarından.

Hayatı hakkında kaynaklarda fazla bilgi yoktur. Abdullah b. Zübeyr ile Ermevîler arasında başlayan hilâfet mücadelesinde Mekke'de halifeliğini ilân eden Abdullah'a biat etmiş ve onun safında yer almıştır.

Ahvaz'da Hâricîliğin propagandasını yapan Nâfi' b. Ezrak kendisine biat etmeyenlere karşı zalimce davranıyor ve çocuklarını öldürüyordu; biat edenlerden de haraç alıyordu. Nâfi', Hâricîliği Sevâd'ın her tarafına yaymaya çalıştı. Ancak onun faaliyetlerinden endişe duyan halk Ahnef b. Kays'a başvurarak Hâricîler'den şikâyetçi oldu. Ahnef'in isteği üzerine Abdullah b. Zübeyr'in Basra valisi Abdullah b. Hâris el-Hâşimî, Müslim b. Ubeyy'i Hâricîler'le savaşa memur etti. Hâricîler'in üzerine yürüyen Müslim'in ordusunda